

Dukay Nagy Ádám

A szabadulóművész

Orosz István festőművész

Mondhatnám: közben.

Beszélgünk, közben egy infarktus. Közben készülődés egy kiállításra. (Szlovákia, Fülek, Várgaléria.) Közben várom az útlevelem, hogy kijuthassak én is – írni kellene róla. Közben arra gondolunk mindketten (mi, ketten), hogy negyven év után, mit ő pedagógusként lehúzott, miért nem adatik kis nyugalom már.

És közben: beszélgettünk.

A szöveget két részre osztottam – kiderül majd, miért.

[egy]

– *Nagy sztorizgatósnak ismerünk, szóval, azt hiszem, élményekben gazdag életet éltél, élsz. Saját pályádat, innen, Salgótarjából nézve – annyi országos „kitörési” lehetőséggel – rögsnek érzed?*

– Semmiképpen nem. Engem csak mások kapcsán foglalkoztatott, hogy esetleg innen elmenjek, de ezt egy percig sem gondoltam komolyan. Azt szokták mondani, hogy az ország más részein jobban értékelik, fogadják a művészeteket. Nem tudom. Én megmaradtam lo-kálpatriótának és örülök annak, hogy így döntöttem. A mai napig köt a Karancs-völgy, Salgótarján, egyáltalán ez a vidék. Főképpen és nyilvánvalóan a szüleimen, a családomon, a barátokon és a művész kollégákon keresztül. Egyszerűen: legyen az élet ilyen! Nem érzem, hogy az életem, a pályám rögs volt. Ha nem is volt mindig minden a legnagyobb rendben, s nem lehettem mindig én a legelégedettebb ember, az is csak előnyösen hatott munkáimra és az egész pályámra. Az áldozat, az persze egészen más. Te is tudod, hogy rengeteg áldozatot kíván az alkotói tevékenység. Ez nekem tulajdonképpen jól jött, hiszen pedagógiai munkámba is be tudtam ezt építeni. Negyven évet töltöttem a tanári pályán, s ahogy ment az idő, úgy tudtam a művészi tapasztalatokat beépíteni az iskolai munkámba. De én ezt soha nem éreztem áldozatnak, inkább segítségnek nevezném. Tehát, ha az áldozatot és ezt a fajta segítségnyújtást áldozatnak érzed, akkor igen, akkor az volt. Éppen így vagyok egy másik dologgal is, például – tudtommal – nincsenek ellenségeim. Azt gondolom amiatt is, hogy mindig igyekeztem a helyzetekhez igazodni. Nem tudok olyan emberről – ha ne adj’ Isten „ellenségeimről” kérdeznél –, hogy:

„igen”. Ettől függetlenül, nagyon sok olyan helyzet volt, amelyekben úgy éreztem, hogy csalódást okoztak, bár lehet, hogy ezeket csak én éreztem annak, mert azok, kérlek szépen, nyomokat hagytak egy-egy időszakomban.

– *Lehet, hogy a szokottnál is érzékenyebb vagy?*

– Valószínűleg. Amikor én maximálisan jó értékeléssel vagyok egy emberről és ő azt kétkedve fogadja... hát az ilyen szituáció engem mindig mellbe ütött. Tudom, a jó kritikát is mindig óvatosan kell fogadni, de ha valaki nem hiszi el, hogy te őszintén beszélsz és azt is elmondanád, ha mondjuk egy műben itt-ott nem tetszene valami, akkor az valóban csalódást okoz nekem. A másik ilyen helyzet ehhez hasonló, de visszafelé működik. Tehát, amikor az embert szembe dicsérik és utána a háta mögött – általában valamilyen pozíció érdekében – a munkásságát, vagy az emberi mivoltját kissé ferdén „mutatják be”. Ez nyilvánvalóan egyrészt fáj, másrészt viszont én az a típus vagyok, akinek egy ilyen helyzet még az önbizalmát is meg tudja ingatni. Ilyeneket hallva egészen meg tudok rendülni, talán tényleg túlságosan érzékeny ember vagyok az ilyen helyzetekre. Ezzel csak azt akarom mondani, hogy ilyen is volt már... Nem vettem azonban az ilyen történeteket mindig a szívemre, mert úgy érzem – te is tapasztaltad –, hogy bármerre járok, az embert tisztelik, szeretik. Ez pedig nekem sokkal fontosabb. Számomra az emberek a legfontosabbak! Az emberekre oda kell figyelni, törődni kell velük, mint ahogyan mi is elvárjuk ezt mindenkitől és egymástól.

Orosz István akvarellje

Valószínűleg ezért is tudtam nagyon sok energiát fordítani a tanítványaimra, ami soha nem volt hálátlan feladat, mert nagyon jóleső érzés, hogy bármikor szeretettel látogatnak meg, többségük akkor, amikor csak az ideje engedi. E mellett az is nagyon fontos és megindító számomra, hogy ezek az emberek bátran merik vállalni, hogy én voltam a mesterük. Közöttük ma már számos tevékenykedik mind az alkalmazott, mind pedig valamely más képzőművészeti ág területén. Színházi díszlettervezők, grafikusművészek, divattervezők, festőművészek, kirakatrendezők, dekoratőrök, nem is tudnám felsorolni, mennyien és mennyiféle területen dolgoznak, akiket valaha tanítottam akár tanórákon, akár csak eljártak hozzám. Ez engem egyszerűen melegen. Ugyanakkor sok féltékenységgel is találkoztam a kollégák részéről, mert néhányan sokszor úgy fogták ezt föl, hogy egyszerűen szerencsém volt, azért sikerültek ezek a dolgok így. Nem voltam pedig különösebben szerencsés, voltak buktatóim... és azt hiszem, nem szerencse kérdése az, hogy akár a pedagógiában, akár a művészetek területén próbálom a magam tehetségéhez mérten azokat a dolgokat előre is felszínre hozni, ami csak az időmbe belefér. Úgy gondolom, ha az idő számomra továbbra is kedvez, akkor lehet, hogy még sok dobásom van. Visszatekintve azt érzem, hogy kezdek beérni, s talán többre is vagyok képes, mint amit eddig megcsináltam.

– *A művészek általában nagyon összetartanak és lényegesen szorosabb kapcsolatok, illetve barátságok jönnek létre, mint általában... Te azonban – ha lehet –, még egy fokkal ennél is szorosabban kötődél, kötődsz barátaidhoz. Hogyan alakult ez ki benned, mi diktálta esetekben ezeknek a kapcsolatoknak az ilyen nagyon-nagy fontosságát?*

– Nézd, én nem próbáltam keresni azokat a helyzeteket, hogy már csakazértis...

– *Helyzetbe kerültél?*

– Igen, helyzetbe kerültem.

– *De „véletlenül”, vagy pedig „odakeveredtél”?*

– Kérlek szépen, volt úgy, hogy tényleg teljesen véletlenül és volt, hogy szerencsésen alakult egy adott szituáció és odakeveredtem. Az ilyen helyzeteket azonban sohasem úgy éltem meg, sosem akartam úgy benne lenni, hogy én ezzel visszaéljek, hanem igyekeztem mindig kifejezni az örömet és mindent elkövettem annak érdekében, hogy az adott kapcsolat tisztességes, harmonikus legyen. Nagyon jóleső érzés volt nekem minden ilyen kapcsolat, barátság. Mondjak nevetek esetleg?

– *Ahogy gondolod.*

– Egy pályázat megnyerése kapcsán, csodálatos módon, *Petres István* közvetítésével kerültem kapcsolatba *Krencsei Mariannal*, *Gobbi Hildával*; vele például a Fészek Klubban, Budapesten. Hát kérlek, attól nagyobb élvezet és élmény ritkán adódik egy ember életében... De ugyanitt a fészekben találkoztam *Latinovits Zoltánnal*, őt itt hallottam például úgy egy verset mondani, hogy nem színpadon, vagy szerkesztett műsorban lépett föl. Itt mondta el csak a társaságnak „*A Dunánál*” című verset. No, ha arra visszagondolok, a mai napig bizsereg a hátam tőle. Azt hiszem mindig jól reagáltam ezeknek az embereknek a néha teljesen váratlan megmozdulásaira, s azt hiszem ennek, – hogy a reakcióim működtek – köszönhetem, hogy a magam módján, semmiképpen sem tolokodva, sikerült általában bekerülnöm a közéletbe.

– *Merthogy oda-vissza tudtál gondolatot, élményt, szellemiséget cserélni?*

– Pontosan. És ez számomra – például a *Latinovits* szereplése – még egyszer mondom, csodálatos volt. Úgy fogalmaznék, hogy az ilyen emberekkel való kapcsolatomban és barátságaim

mindig bizonyították számomra, hogy egészen lenyűgöző, fantasztikus emberek is születhetnek és születnek. Egyik jellemzőjük, többek között, ezeknek az embereknek, hogy például akkor ő egyáltalán nem érezte velem: „...én Latinovits vagyok a nagy művész, te pedig csak a kis Orosz vagy, aki csak amolyan festegető...”

– Na, azért ne mondd...

– De igen, mert megtehetette volna.

– Miért tette volna?

– Ezért is nagy volt...

– Mi segített még egyébként, ha afféle oda-vissza cseréről kezdünk el beszélgetni?

– El se hinnéd, hogy a József Attila Művelődési Központban végzett munkám nagyon sokat segített általában is, de a kollégákkal való kapcsolatteremtésben különösen. Akkoriban jöttek létre itt, Salgótarjánban a különböző nagy kiállítások, csak emlékezz az Országos Szabadtéri Szoborkiállításra!

– Igen, emlékszem, hiányzik.

– Ilyen rendezvények kapcsán például a helyi művészekkel is nagyon jó kapcsolat alakult ki. Azt mondom, hogy egy *Laborcz Ferenc*, vagy azt, hogy *Pátzay Pál*, de sorolhatnék több embert. A helyiek közül a Pista bácsit, *Szabó Pista* bácsit, akihez tényleg majdhogynem baráti kapcsolat fűzött. Egyengettem az útját, mert mindig egy rendkívül érzékeny ember volt, mindig hátrányos helyzetet „élvezett” és mindig akadt olyan ember, aki őt úgy illette, ahogy nem szabadott volna egy művész kollégát.

Orosz István akvarellje

Életem egy másik nagy élménye volt a *Kondor Bélával* való kapcsolatom. Abba a nem túlzottan díszített, majdnem puritán műterembe, amikor beléptem, azt hittem, hogy templomba lépek be. Arról nem is beszélve, hogy amikor a kedves feleségének a huszonöt fehér macskája között találtam magam, teljesen elfelejtettem, hogy hol vagyok, akkor mutatkozott be a felesége, *Iréne*, a fotóművész... Kondor Béla műtermében egy csodaszép fehér asztal mellett ott volt a „Darázskirály”, a „Megfeszített Krisztus” és mellette egy demizson, amiből beszélgetés közben szinte észrevétlenül vettük át a múzsa csókját. Innentől kezdve – pontosan emlékszem – olyan barátság köttetett, hogy amikor Salgótarjánba jött, mindig megkeresett. Nagyon nagy ember volt, sajnálom, és nagyon nagy veszteség, hogy korán meghalt. Hát, ilyen emberek voltak ők, akiket én a mai napig akár a művészetükért, akár emberi, viselkedésbeli egyszerűségükért roppantul tisztellek. Hiszen egyikükben sem volt semmi gög, semmi nagyképűség – nagy emberek voltak. Máshol is kialakultak természetesen nagyon jó kapcsolataim. Amikor a József Attilában művészeti vezető voltam, még statisztaként is szerepeltem. Itt például kiváló ismeretségeim jöttek létre a szolnoki színművészekkel...

– *Bocsáss meg, hogy belevágok! Te valamilyen módon hittél és hiszel az általános művészetben?*

– Abszolút hittem és hiszek az általános művészetben, örülök, hogy ezt fölvetted. Amikor, kérlek, nekem *Szombathy Gyula* azt mondta, hogy a „Hawaii rózsái”-ban lépjek színpadra statisztaként, öltözzek be, nekem akkor nagyon sokan segítettek, s azt mondták: „ha a Pistában van ilyen véna, akkor csinálja...” Pedig csak annyi feladatam volt a jelenetben, hogy a bárban ugyanúgy iszogassak, énekeljek, táncoljak, mint a főszereplők. Jó viszonyba kerültem még ezekben az években *Hofi Gézával*, *Szegedi Molnár Gézával*, vagy az *Expressz* zenekarral. Ezeket csak azért mondom el, hogy érezd, amilyen műfajokkal kapcsolatba kerültem, azok között sokszor nagyon éles határok voltak, mégis igyekeztem mindenhol ott lenni. Sokszor saját alkotói tevékenységemet is háttérbe szorítottam, de úgy érzem, hogy megérte, mert nagyon sokat tanultam minden olyan embertől, akiket most a nagy csokorból megemlítettem.

– *Aztán lassan „leváltál” te is. Úgy értem, hogy jobban belemerültél alkotói munkádba és a pedagógiába. Nem tudom, egyetértesz-e ezzel, de azt hiszem – egyfajta közelítésből persze –, hogy az általános művész esetében majdnem mindegy, hogy mivel foglalkozik. Fölmerül valami és azt elkezdli körüljárni. Olyankor pedig mintha mindegy volna, hogy akvarellal dolgozik, színpadra áll, vagy regényt ír.*

– Ezt én egyértelműen elfogadom. Ez annyira kölcsönös, hogy valamennyi művészeti ág tud a másiknak tanácsot adni, illetve egymástól átvenni olyan dolgokat, ami észrevétlenül és sokszor úgy jelentkezik, hogy a művész csak később jön rá a tulajdonképpeni látens segítségére. No, de ez pontosan abból a rejtélyből adódik, abból a titokból, amit az artisztikum minden ága magában rejt. Valahonnan így tudjuk a magunk, illetve munkáink javára ezeket a titkokat fölhasználni.

[kettő]

– *Túl vagy a kórházon, beállították a gyógyszereket, most jól vagy. Folytassuk, de hadd ne kérdezzek semmit, asszociálj nyugodtan. Jó?*

– Nem is lehet ilyenkor mit. Sokszor éreztem a helyzetemet magamon kívül. Sok mindent megfejtettem, sok minden eszembe jutott. Nagyanyám mesélte, hogy amikor kicsi voltam, kérlek szépen, akkor még Baglyason volt a kórház... Emlékszel te arra...?

– Nem.

– Engem egyszer akkor szánon vittek a kórházba...

– Mennyi voltál akkor?

– Akkor voltam tíz hónapos... Tudniillik a karancssági orvos, aki járt ki akkor Etesre, így adta be nekem az injekciót, hogy begörccsöltem tőle, belázasodtam úgyhogy nehezen mentettek meg, de, látod, sikerült. Nagyanyám mesélte nekem, hogy ott ült a kórházban egy orvos, és ő mondta neki, hogy „különleges formájú a koponyám, ebből a gyerekből nagy ember lehet...”

– Tényleg?

– Hát, igen.

– Tíz hónaposan?

– Tíz hónapos voltam, igen, ezt nem egyszer elmesélte az öreg mama. Hogy ebből mi lett?

– Azt hiszem, bejött. A szabadulóművész jó kifejezés a személyiségedre?

– Nagyon jó.

– Csak merthogy mesélted, sokszor nincs türelmed megvárni azt sem, hogy megszáradjon az anyag, ezért választod ezeket a technikákat.

– Így igaz.

– Ehhez hozzátartozik, hogy a műtől is „szabadulsz”?

– Egyrészt, minél előbb be akarom fejezni azt, amit elkezdtem, mert az nekem gondolatban már megvan, csak lehetőségem legyen, hogy megcsináljam. Sokat elbütykölgetek rajta, nézegetem, hogy az adott képeken úgy alakuljanak a dolgok, ahogy elképezem. Egy-egy kép „megforgatása” közben alakulhat úgy egy ötlet, hogy mindig az eredeti kompozícióba álmódott kép marad. Na most, ez egy egyedi stílus, ez a vegyes technika, ebben van akvarell, tempera, színes ceruza...

– Nem akarom a koloritásokat vitatni, hiszen az egyértelmű. Viszont azt mindenképpen megkérdelem, hogy az eszköztárad alakulása egy folyamat volt, vagy egy ponton azt mondtad magadnak, hogy „szűkszavú» leszek és, ha valamit csinállok, annak egyszerre ki kell jönnie!”?

– Nagyon jó a kérdés. Én dolgoztam olajjal, vannak is még olajképeim, de valahogy ezzel a technikával mindig beragadtam. Igaz, hogy a kritikusok mindig azt mondták rólam, hogy kolorista vagyok, erről nem is kell beszélnem, ezt a színéhségem bizonyítja. A másik része a dolognak, mármint az olajtechnikának, hogy voltak ennek egyéb okai is, nem az anyagi részére gondolok – bár ilyen is volt különben, mert a vászon meg az olaj mindig drágább „játék” volt –, hanem arra, hogy az akvarell esetében a gyors technika volt az én nagy esélyem. Úgy gondoltam, hogy ebben megmaradok. Sokat gondolkodom, és megpróbálom a legkisebb részletekig megmunkálni a felületet. Egy kicsit az utóbbi időben – lehet, hogy pszichés helyzetemből adódóan –, egy kicsit az élénkebb színek visszafogottabbak lettek. A sárgák, a vörösek, a kékek egy-egy helyen átmentek szürkébe, ami azt jelenti, hogy valamilyen módon talán az én sorsom is a képekben megjelenik. Nem különösképpen vagyok a sors kegyeltje, ha végigpörgetem eddigi életem, s nem vagyok benne biztos, hogy szerencsés vagyok, a sikereimet soha nem köszönhettem másoknak...

– Ahogy te le tudsz lépni – fogod magad és kiszállsz egy infarktusból, egy festményből –, azt hogy tudtad egyeztetni azzal, hogy a pedagógia munkáját meg éppen az alaposság, a pontosság és a gondoskodás jellemzi?

– Jó a gondolatmenet. Ha valamit fölállal az ember, tehát egy fiatalt, – s ennek óriási tétje van – őt egy olyan úton akarod tovább vinni, hogy annak értelme legyen. Azt az embert, aki téged példaképnek tekint akár szakmailag, akár emberileg nem szabad félrevezetni, és ezért én mindent megtettem a tanári pályán. Mindent megtettem annak érdekében, hogy az a tanítványom elérje mindazt, amit a tehetsége enged neki.

– *Ha valóban azt a tehetséget látod, amit annak idején benned fölfedeztek és úgy véled az illetőről, hogy neki azt kell csinálnia, amit mondjuk éppen te is művelsz, akkor ezt hajtod ki belőle, vagy maradsz alapos, hogy nőjje ki magát?*

– Ha felfedezem az illetőben, hogy tényleg egy tehetség és látom rajta, hogy kellő intelligenciával is rendelkezik – mert ez már a legkisebb korban is szükséges –, akkor őt próbálom rávezetni, hogy éljen ezzel. Igyekeztem mindig megadni minden lehetőséget, mert attól nagyobb sikerélmény nincsen a rajzpedagógiában sem, amikor a gyerek révbe jut, visszajön és örömmel mondja el, hogy mennyi mindent köszönhet annak a kis időnek, amikor mi együtt voltunk. Ezért például én minden titkomat elmondom a tanítványaimnak, hogy sajátítsa el és menjen tovább.

– *Negyven év után mi lesz veled a gyerekek nélkül?*

– Nagyon érdekes dolog. Most még egyelőre nem éltem bele magam abba, hogy az iskolai munkám befejeződött. De megjelennek álmaimban állandóan ezek a képek, akár Karancslapujtó, akár Mohora, akár a Gépipari Technikum és másnapra már nem tudom, hogy ez valóság volt-e, vagy én képzeltem el az egészet.

– *Vagy nem akarod tudni.*

– Vagy nem akarom tudni, ez is egy érdekes dolog. Szóval, egyelőre ott vagyok, hogy az iskola számomra bezárul. A volt iskolámba például most nem tudnék elmenni.

– *Miért?*

– Nem azért, mert nem szerettem ... biztos, hogy nem azért ... egyrészt én nem tudnék bemenni azon a kapun, mint valamikor ... de ezt most hagyjuk ... ez még kemény ... ez még nem érlelődött meg bennem ... Mindenesetre a gyerekekkel való kapcsolatom továbbra is megmarad. Ez a megye ismer engem, emelt fővel merek kimenni az utcára, hiszen a kölcsönös tisztelet megvan, tehát ennek a néhány évnek kitörölhetetlen az erkölcsi értéke.

– *Készülsz most erre a füleki nagykiállításra, ahol negyven munkádat mutatják be. De biztosra veszem: nem zársz le semmit.*

– Persze, hogy nem. Ez egy kiállítás Füleken, ott még nem volt. Nagyon jó csapat dolgozik rajta, egy festőművész kolléga rendezi... ekkor volt, tudod, amikor kint voltunk megnézni a helyet, hogy fél egykor értünk haza és kettőkor már az intenzíven voltam.

– *De most már maradsz szabadulóművész?*

– Bízom benne. Hát, te, most már nagyon sok volt, amit én magamban vittem végig. És tényleg nem volt egyszerű otthagyni az iskolát.

– *Viszont sokat jelent a festés...*

– Pontosan. Ez átvizsz, gondolatban is.

– *...és van mit bepótolnod!*

– Köszönöm, hogy így gondold, én a pedagógiának valóban odaadtam magam. Az utóbbi sok évben többet foglalkoztam másokkal, mint saját magammal – tényleg van mit bepótolnom.

[a harmadik rész]

Egyetlen másodpercig nem gondoltam, hogy utolsó – a nyilvánosság előtt majdan közzéteendő – beszélgetésünkhöz harmadik részt is kell írnom. Már egyedül. A két epizódnak sem örültünk (Pista, a főszerkesztő, meg én), de biztosak voltunk benne: nem lesz semmi komoly baj.

Nagyon nagy baj lett.

Orosz István halálának tényében nem kéztördelések, visszaharapottan csicsukló mondatok húzódnak. Férfizokogás ez – faltól falig.

Az itt közzétett interjú szövegén semmit nem változtattam. Amikor utoljára beszélgettünk, benn, a kórházban – bár ezt már egyikünk sem szánta nyilvánosságnak, annyit elmondok – abban maradtunk, hogy lassan összeszedi magát és a kéziratot majd csak otthon olvassa el. Majd. Nyugodtan.

Erre már nem volt időnk. Pista csak a legelső vázlataimat láthatta. Tetszett neki. Emlékszem, nézett rám azzal a ritka, csínytevőgyermek tekintettel, mit tényleg csak páran ismerünk, és mondta: jó a tematika.

Mégis, bizakodásával (itt kiderül, azt hiszem), életigenlésével, munkaéhségével és tenniakarásával, ha már sajnos odaátról is, nekünk szól: „... gyerekek, csinálni kell!”

Nekem talán most azt mondaná az interjú kapcsán – sőt, ezt pontosan tudom –, hogy „Na, te Isten madara, aki tud olvasni a sorok között, az tudja, miről van szó!”

Én meg mondanám Neki (mondom is): „Igazad van, Pista bátyám, aki tud olvasni, azt tudja, miről van szó.”

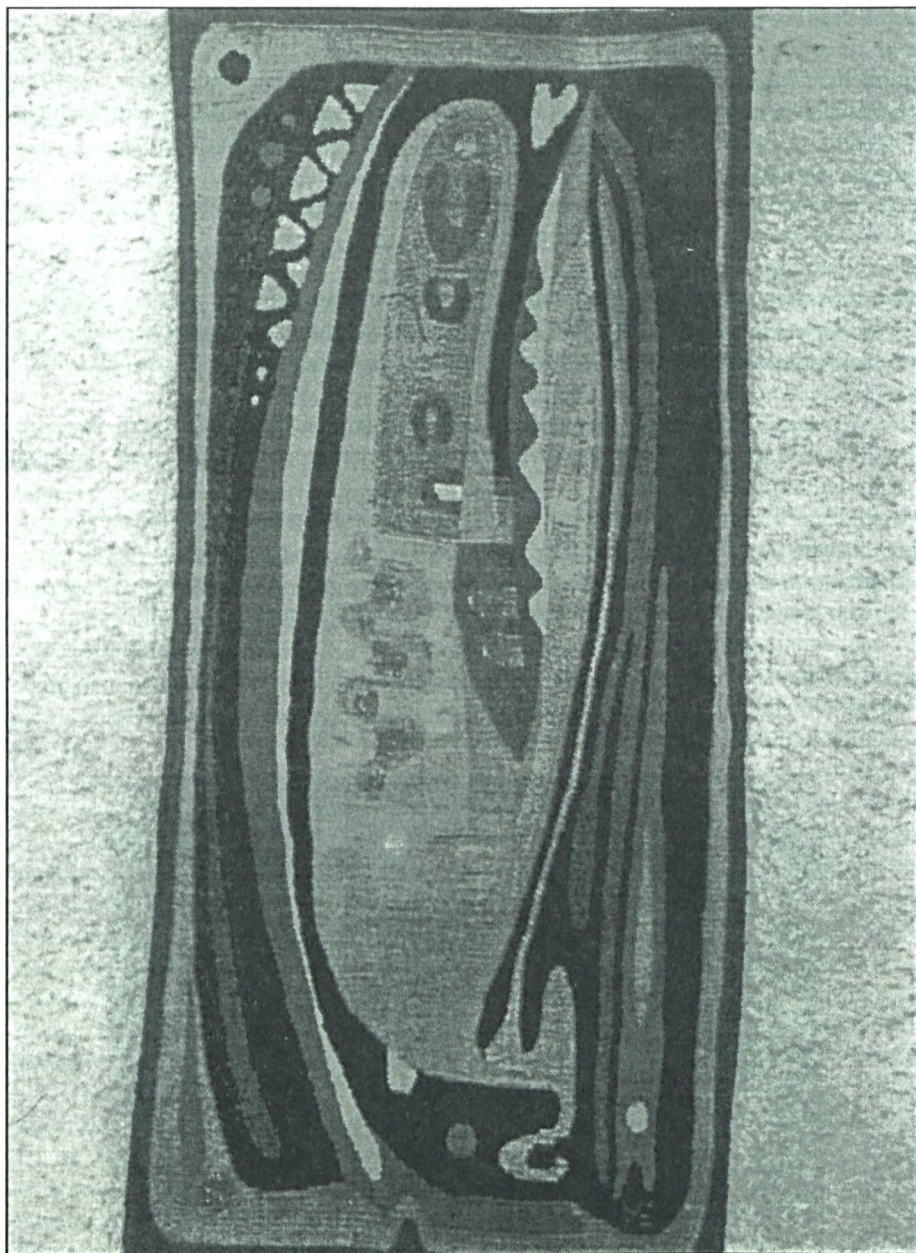
Hogyne tudnánk?

Sokunkat tanítottál a sorok közt is olvasni, Te Isten Madara.

Orosz István akvarellje

Mészáros Erzsébet textilterve